

Profesionální kontakt se zlem nevede k otrlosti, spíš naopak

Jako soudní znalec byl u nejbrutálnějších zločinů – kauzy námezdných vražd, heparinového vraha, měsíce pohřešované Aničky J. „Profesně znám nejlépe lidi z opačných konců Gaussovy křivky – ty nejschopnější a ty, co skončí úplně nejhůř. S průměrnými lidmi se moc neseťkávám, jen když výjimečně zajdu na pivo,“ říká s trochou ironické nadsázky Slavomil Hubálek.

Jaká vlastně byla vaše úloha v kauze pohřešované Aničky?

Byl jsem součástí týmu různých odborníků, který byl vytvořený k vyšetřování tohoto případu, ve smyslu profilování osobnosti zprvu neznámého pachatele. Příklady takové týmové práce známe třeba ze seriálů typu Kriminálka Miami – tým sdružuje kriminalisty, psychology, sociology, soudní lékaře, právníky, biology, odborníky z laboratoří, kteří zkoumají například DNA. U nás se zatím takové týmu vytvářejí ad hoc k určitým závažným případům.

Jako psycholog jsem sledoval vyšetřování, konzultoval některé postupy a od samého počátku jsem se zabýval profilováním osobnosti podezřelého. V takových případech je totiž potřeba i odhadnout další možnou hrozbu – jak je pachatel nebezpečný, jestli může čin zopakovat, komu „rukopis“ odpovídá: je to čin devianta, sadisty, pedofila, psychotika, psychopata nebo je motivovaný obecně sexuálně? Je důsledkem opilosti nebo snad nese rituální znaky? Při profilování se pro jednotlivé typy pachatelů užívá anglické označení hunter-lovec, ten obvykle hledá oběti ve své domovské oblasti, poacher-pytlák zpravidla za obětí vyjíždí nebo trapper-kladeč pastí, který láká oběť k sobě. Dnes je o tom mnoho odborné americké literatury, u nás skvělé knihy L. Čírtkové.

Po smrti obviněného O. T. se objevily nejrůznější spekulace o jeho vině. Jak na vás jako na odborníka působil?

Podle mě šlo o výjimečně stenickou osobnost, o člověka výjimečně odolného, který od samého počátku s neuvěřitelným klidem, a po propuštění

z cely předběžného zadržení s až téměř potměšilou radostí, lhal. Z jeho výpovědi mi bylo od počátku jasné, že má se ztracením dítěte hodně společného, protože v první výpovědi například tvrdil, že neví, kde je Troja – přitom tam po mnoho dní prokazatelně byl, seděl na hranici pozemku té rodiny a pozoroval jejich dům dalekohledem. Velmi podrobně a barvitě líčil svou majetkovou trestnou činnost, ale vše, co se týkalo dítěte, popíral. Provedli jsme dokonce i něco, co se běžně nedělá – psycholingvistický rozbor jeho odpovědí. Vypovídal vcelku nenuceně, ale jakmile došlo na podstatné věci, upadl do formulací plných přičestí trpných, pasivních vyjádření a frází typu: „o osobnosti pohřešované A. J. nemám žádných poznatků, informován jsem jen ze sdělovacích prostředků...“. To mě vedlo k závěru, že výpovědi týkající se holčičky jsou nevěrohodné. Pečlivě jsem se ale snažil vyhnout tomu, abych nebyl subjektivní a vláčený emocemi. Proto pro mě bylo velmi důležité, že například v testu MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory), který vyhodnocuje počítač, aniž bych mohl výsledek ovlivnit, vyšla jeho charakteristika jako výrazně psychopatické disociální osobnosti, která výrazně lže. Konečný závěr psychologické části posudku byl postavený na rozbořech ohromného množství informací, výsledcích 11 diagnostických metod a nakonec i na analýze dopisu na rozloučenou.

Napověděla vám psychologická vyšetření, jaký byl motiv vraždy?

Co se týče motivu, musím po pravdě říct, že nevím. Vzhledem k situaci bylo nutno motivaci for-

Foto: Profimedia

mulovat hypoteticky, z dostupných informací lze uvažovat o dvou alternativních možnostech:

Za první: Čin nebyl plánován, původním záměrem bylo zmocnit se klíčů od domu s cílem dům vykrást. Tomu odpovídá i množství klíčů nalezených v přibytku podezřelého. A sebrat klíče z batůžku dítěte vracějícího se ze školy je nejjednodušší.

Při přetahování se o klíče se psychopatický pachatel v kontaktu s tělem dívky sexuálně vzrušil, dítě obnažil, sexuálně zneužil a pak usmrtil jako svědka. V tomto případě by se jednalo o sexuálně deviantní čin heterosexuálního, koitálně adaptovaného, ale těžce psychopatického jedince, který je k této nepředvídatelné, brutální aktivitě disponován v důsledku defektní struktury osobnosti.

Za druhé: Při dlouhodobém sledování vytipovaného domu dívku vnímal jako atraktivně erotický objekt a vzbudila se v něm dosud latentní, ukrytá sexuální deviace z okruhu pedofilního sadismu. Roli sehrála i závist vůči úspěšné, bohaté rodině s krásným moderním domem a zahradou. Ve vězení se totiž spoluvěz-

Foto: archiv S. Hubálka

V kriminálních seriálech často sledujeme výjimečné, originální postupy vyšetřovatelů vedoucí k odhalení pachatele. Máte ze spolupráce s našimi kriminalisty podobnou zkušenost?

Práce na oddělení vražd se obecně považuje za vrchol kariéry kriminalisty. Tým, který znám, jsou složené ze skvělých lidí. Většinou jsou to inženýři nejrůznějších

paměť slepého na dvou mražených slepicích.

Pracoval jsem s ním na posudku i v případě mrtvé ženy, o níž manžel tvrdil, že spadla z parapetu při mytí okna. Kauza byla už skoro uzavřená jako nešťastná náhoda. Když přišel Mareš, okamžitě ho zaujalo místo, kde mrtvá ležela, a vypočetl impulz, který musel být do těla učiněn, aby dopadlo tak daleko. Manžel byl na invalidním vozíku, tvrdil, že není možné, aby do ní strčil, když stála na okně – Mareš se rozhlédl po místnosti a hned našel koště, kterým bylo možné i z kolečkového křesla srazit ženu stojící na okně v pátém patře. A přesně tak to bylo.

/ Nevidomý svědek si vybavil, že právě takové rány provázené nepatrným křupnutím slyšel. Fascinovalo mě, jak se zpětně modelovala sluchová paměť slepého na dvou mražených slepicích. /

ňům vytahoval svojí perfektní rodinou a tím, že staví krásný velký dům s nádhernou zahradou – mnozí, kdo s ním seděli, si i po několika měsících právě na tohle vzpomněli. Čin byl tak plánovaným sexuálním útokem a první manifestací sexuální deviace z okruhu sadismu a byl potencován závistí a odplatou za svůj zcela neúspěšný životní příběh. V příloze MFD totiž před časem vyšel seznam nejzajímavějších staveb roku, mezi nimiž byl i dům rodičů dívky – a já si myslím, že si ho už tenkrát podle obrázků vytipoval.

Může se pedofilní deviace projevit až tak pozdě, kolem čtyřicítky?

Podle klasických učebnic i běžných zkušeností bývá deviantní preference jasná už tak kolem 17–18 let, ale na druhé straně – život se do přehledné učebnice nevejde. Když vezmete případy Natashy Kampush nebo Josefa Fritzla – koho by něco takového napadlo? Člověk prostě musí být naprosto otevřený tomu, že existuje i případ, který nemá znanou analogii.

oborů a některé vyšetřovací postupy jsou velmi originální, představují specifickou formu kreativity. Například jsme posuzovali případ advokáta, který zavraždil svoji družku a současně její sekretářku ranami železnou trubkou do hlavy.

Měl to tak vymyšlené, že si do advokátní kanceláře pozval nevidomého klienta, se kterým projednával nějakou kauzu. Byl přesvědčen, že slepý klient mu dosvědčí, že když odcházeli z kanceláře, byly obě ženy ještě živé, protože na odchodu ještě otevřel dveře a zavolal: „Děvčata, ahoj, já jdu s panem Novákem na oběd, za chvíli se vrátím.“ Kriminalista plk. Ing. J. Mareš, který vedl i vyšetřování případu A. J., se přece jen slepého zeptal, jestli předtím neslyšel nějakou ránu.

Nejdřív prodiskutoval s patologem, jakou konzistencí má lidská hlava, pak odběhl do samoobsluhy koupit dvě velká mražená kuřata a do těch pak železnou tyčí bouchal. A ten nevidomý svědek si vybavil, že právě takové rány provázené nepatrným křupnutím slyšel. Fascinovalo mě, jak se zpětně modelovala sluchová

Poznáte jako soudní znalec vždycky všechno?

To je někdy hodně těžké. Jsem přesvědčen, že východiskem je minimálně 4hodinové podrobné vyšetření, důkladný pohovor, letitá zkušenost, pečlivé prostudování spisu a současně otevřenost vůči tomu, že se mohu mýlit. Vrcholem znalecké moudrosti je podle mě schopnost napsat do závěru: Já nevím.

Také mám soubor svých diagnostických omylů, v němž si často čítávám, protože si myslím, že zpětná vazba je strašně důležitá.

Kdy jste se například mýlil?

Posuzovali jsme v Praze sérii vražd ba-biček, byly to téměř devadesátileté, takové ty nejdobnější babičky, co můžete vidět v tramvajích. Většinou se silnými brýlemi a o holi. Na starou paní se nalepil darebák, vystoupil s ní a šel za ní až domů. Druhý den tam zajel znovu s kytkou, kterou ukradl někde v květinářství v centru města. V domě zvonil, říkal, že jde za tou a tou babičkou a že jí nese kytičku. Skoro vždycky mu sousedé otevřeli.

Došel k bytu, zazvonil, babičku natlačil dovnitř, uškrtil ji a byt vykradl.

Nakonec chytili takového špinavého, hloupoučkého bezdomovce z Hlavního nádraží. Při vyšetření mi říkal: „Ale víc než deset jich nebylo, to si nemyslete.“ No, nějaké ale asi přece jen byly, myslel jsem si. Policie udělala rekonstrukci, místa přesně našel, ukázal byt, popsal, jak to bylo. Byli jsme přesvědčeni, že je to on – nakonec se podle DNA zjistilo, že to byl někdo jiný. S největší pravděpodobností s pravým pachatelem bydlel na Hlavním nádraží a leccos se od něj dozvěděl. Nakonec jsem si uvědomil, že úplně na závěr rekonstrukce, už mimo záznam kamer, nám říká: „Tak co, byli jste spokojeni?“ To byl klíč! Uvědomil jsem si, že tam stálo 10 policejních aut, celý filmový štáb, reflektory, náčelník vyšetřování plukovník inženýr ten a ten, desítky kriminalistů, soudní lékaři, primáři fakultních nemocnic, celá čtvrt byla na nohou, všichni důchodci z okolí vyloženi v oknech – a to všechno kvůli jednomu bezvýznamnému bezdomovci, který vychodil sotva zvláštní školu. Úplně zářil. On spokojený rozhodně byl. Pět minut slávy.

Taky si pamatuji, že přivedli kluka, který v panelácích zvonil na byty, o nichž věděl, že tam je mladá maminka sama s malými dětmi. Jakmile otevřela, rozhrnul kabát, pod nímž měl jen ztopořený penis. Když jsem ho vyšetřoval, skoro nemluvil, občas tak dvě tři věty. Říkal jsem si, že se asi stydí – kluk z dobré rodiny, a přistižený jako exhibicionista. Až po čase jsem pochopil, že šlo o počínající fázi schizofrenie, v automatismu jsem přehlédl jasný příznak. To jsem se sám před sebou hodně styděl. Myslím, že každý by si měl udělat takový seznam vlastních diagnostických chyb a omylů, protože příznak neomylnosti je zrádný.

Patříte k psychologům, kteří jsou médiu tázáni na názory k různým tématům. Má se podle vás psycholog vyjadřovat do sdělovacích prostředků?

Před časem jsem o tom mluvil s Philipem Zimbardem, který je považován za jednoho z nejvýznamnějších žijících psychologů. Také se přiklání k tomu, že ano, on to dělá. Vzpomínám si, že profesor Matějček říkal: „Publikujte, publikujte v novinách i v televizi, jen tak se mohou poznatky psychologie dostat do společnosti. Já jsem napsal spoustu knih, ale každý můj článek ve Vlastě měl větší význam.“ Vždy mě v tom podporoval. Na druhé straně mě někteří kolegové kritizují, že se nemohu vyjadřovat o člověku, kterého jsem nevyšetřil. Pokud jde například

o osobu veřejně činnou nebo o záležitost, o kterých máme z veřejného prostoru všichni množství informací, proč bych se nemohl vyjádřit? Na to mám přece právo i jako občan. Tvrdit, že psycholog se může vyjadřovat jen na základě vyšetření, je dle mého mínění nesprávné.

Některé kriminální případy, na nichž jste se podílel, měly politický podtext. Dá se odhadnout, co s člověkem udělá moc?

Důležité je, aby si člověk uvědomil, že je tu velké riziko. Řadu lidí moc nepoškodila. Například z politiků, kteří pocházeli z disentu, z chartistů se prakticky nikdo nestal součástí velkých korupčních afér. Platí tradiční: nejodolnější jsou inteligentní, velmi diferencované a pevně integrované osobnosti, tedy lidé vzdělaní, kulturní, kreativní, s širokým spektrem zájmů, vychovaní v přísném hodnotovém systému, kteří od dětství vědí, že se nemá lhát, krást, podvádět a ubližovat. Na řadě dnešních politiků je ale vidět, že v tomto mají deficit. Nejsou ani moc chytří, ani moc tvořiví, pobyt v politickém prostoru je pro ně nejjednodušším zdrojem obživy a často i pohádkového zbohatnutí.

Když se vyšetřovatelé nebo vy jako soudní znalec setkáváte opakovaně se zločinci a vrahy, neovlivňuje to váš pohled na svět? Nezmocňuje se vás někdy pesimismus, rezignace, nestáváte se ze své práce příliš „otrlým“?

Tahle otázka mě nepříjemně pronásleduje třicet pět let, už od dob, kdy jsem na svém prvním pracovišti vytvářel oddělení pro léčbu sexuálních deviantů. Jsem přesvědčen, že nikoli. Na příkladu lidí, kteří prošli peklem vězení, mučení, či dokonce holocaustu, je přece vidět, že setkání se zlem nemusí a nemívá negativní

se říká mord komando. A vidím i na nich, že styk se zlem může naopak člověka vést k tomu, že si mnohem víc váží pozitivních lidských vztahů, přátelství, pozitivních hodnot, vychovává své děti k nenásilí a úctě k životu. Ne, opravdu si nemyslím, že profesionální kontakt se zlem vede k zesurování. Spíš naopak.

Kriminalisté bývají vystaveni emocionálně silným zážitkům jak na místě činu, tak při setkání s rodinami obětí. Dokážou být profesionálně „odosobnění“?

I když jsme vedeni k tomu, abychom oddělovali profesi od soukromého života, tak úplně možné to není – právě na posledním velkém případu smrti A. J. jsem si to uvědomoval. Bylo jasně vidět, jak neuvěřitelně emočně v tom kriminalisté byli zaangażovaní. Pracovali ve dne v noci, na vyšetřování se podílely stovky lidí bez ohledu na přesčasové hodiny, na plat, na soukromí... Když se ztratí dítě, rozjede se motivační aparát včetně veškerých emocí, které jsou s tím spojené. I já jsem tento případ prožíval velmi emotivně, věnoval jsem mu pět měsíců práce a studia – spis měl tisíce stran, procházeli jsme například výpovědi všech spoluvězňů, kteří s podezřelým byli ve výkonu trestu, protože jejich výpovědi o něm se nám zdály nejvěrohodnější k popisu jeho osobnosti.

Jak se bráníte vyhoření?

Tím, že to slovo nemám rád. Říkám tomu spíše vyčerpání a únava. A bráním se mu tím, že hodně čtu a jsem pracovně takříkajíc rozkročen do tří stran – zabývám se psychodiagnostikou i psychoterapií a učím na dvou vysokých školách. Kontakt se studenty a příprava na přednášky je dobrá mentální gymnastika, která člověku nedovolí ustrnout. Baví mě

Slavomil Hubálek

Klinický psycholog, pracoval na sexuologickém oddělení psychiatrické léčebny, v Sexuologickém ústavu, jako poradenský psycholog a psychoterapeut v Poradně pro vysokoškoláky, je majitelem společnosti pro psychologické a personální poradenství ALEA-psychologie, působí jako soudní znalec z oboru klinické psychologie a sexuologie, přednáší psychologii na FSV UK, na VŠE a publikuje.

vliv. Hodně jsem na to myslel při pohřbu Arnošta Lustiga, byl to jeden z mnohých, jako i V. E. Frankl, kteří takové peklo přežili – a pak žili krásný, radostný, příkladný, produktivní život, na rozdíl od mnohých pachatelů.

Jsem v dlouhodobém kontaktu s pražskými kriminalisty z oddělení, kterému

nyní i problematika psychologie médií, marketingu, reklamy a jejich souvislostí v našem každodenním životě. Třeba to, že ve výchově dětí by měla přibýt jedna důležitá dimenze – ochrana a odolnost před manipulací a konzumním způsobem života.

Daniela Kramulová